

Ulrich Beck: Mi a globalizáció?

A GLOBALIZMUS TÉVEDÉSEI – VÁLASZOK A GLOBALIZÁCIÓRA

Ford.: G. Klement Ildikó, utószó: Gábor Kálmán, *Belvedere Meridionale*, Szeged, 2005. 190 old. á. n. (Ifjúsági korszakváltás)

A lezáruló korszakok narratívája dívik: búcsúztatjuk a nemzetállamot és vívmányait, a szociális garanciákat, a teljes foglalkoztatottság eszményét, a csoporthoz és helyhez köthető identitásokat, a parlamentáris demokráciát, a fenntartható fejlődést, a háborítatlan természetet, a politikát és a modernizációt.

A búcsú hol nosztalgikus, hol dühödt, hol szorongó, hol cinikus. A „végek” entrópiájára sokféle értelmezés és jövőkép születik. A „tovább modernizálók” tagadják a gyökeres korszakváltás tételét, az antimodernitással kokettálva és az automatikusan folytatódó modernizációban bizva az előremenetelés és a nosztalgikus, gyakran bezárkózó hátraarc önellentmondásos elegyével reagálnak rá. A posztmodern válaszok egyértelműen a modernitás nyugat-európai projektjének zátonyra futásából indulnak ki, a széttöredezettségre hivatkozó relativista krédójuk azonban nem kínál értelmezhető víziót a politikai cselekvés számára.

Ulrich Beck a *reflexív modernizáció* tézisével egy harmadik utat jelölt ki. Nem is a jelenkor analizisében, hanem az arra adott válaszban, az alternatívák, a politikai cselekvési terek keresésében, a gyakorlati program megfogalmazásában mutatkozik meg globalizáció-értelmezésének eredetisége.

Jellemző a szerzőre ez az intellektuális határjárás. Egész munkássága a tudomány és a politika közti mezsgyén helyezhető el, ami persze nem meglepő korábbi, főleg a munka világát és a foglalkoztatást vizsgáló empirikus kutatásai ismeretében. Gyakorlatilag tudományos „védjegye” lett 1986-ban kiadott könyve, *A kockázat-társadalom: út egy másik modern-*

tásba (Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég, Bp., 2003.). Munkásságának ettől kezdve a globalizáció társadalmi, politikai ellentmondásairól írott diagnózisai adnak homogén, elemző, ugyanakkor tudatosan politikai véleményformáló jelleget. Hatása messze túlmegegy a szakmai olvasótábor körein. A globalizáció társadalmi önellentmondásainak tudatosítása érdekében és a releváns német politikai választ sürgetve a legkevésbé sem riad vissza a közszereplésektől. Nyilvános vitákat akar generálni, hovatovább „megfertőzni a nyilvánosságot” (Ulrich Beck – Anthony Giddens – Scott Lash: *Reflexive Modernisierung. Eine Kontroverse*. Suhrkamp, Frankfurt/Main, 10. old.). Ehhez 2005-ös, *A választás téje* című, vállaltan szubjektív, politikailag mozgósító munkájával (Belvedere, Szeged, 2005) került a legközelebb. 1999-ben Cicero szónoki díjjal, 2005-ben közéleti felelősségvállalásának elismeréseként Schader-díjjal tüntették ki.

A *Mi a globalizáció?* szervesen illeszkedik a Suhrkamp kiadó Beck által szerkesztett „Második modernitás” sorozatába és a tárgyat tekintve rendkívül homogén beki életműbe. Kockázati társadalom, második modernitás, transznacionális állam mind egy tágabb tudományos horizontba illeszkedő fogalom, nem a jelen kötetben olvassuk őket először. A *Mi a globalizáció?* mégis ideális kiindulás a velük való ismerkedésre, hiszen szándéka szerint áttekintő jellegű, a szerző korábbi okfejtéseit is összegező írás: „a globalizációs viták útvesztőibe kínál bevezetőt, kijelölve és tisztázva a hangsúlyokat” (7. old.). Célja, „hogy felderítse a gondolkodásmódokban rejlő csapdákat [...], hogy ily módon tágra nyissa a horizontot a globalizációra adandó válaszok előtt. A középpontban tehát a látszatra egyszerű, de mégis nehezen megválaszolható ket-tős kérdés áll: mit jelent a globalizáció, és hogyan lehet politikai eszközökkel alakítani?” (Uo.) A globalizáció definiálása, írja, legalább annyira kockázatos feladat, „mintha megpróbálnánk egy pudingot a falra szegezni” (29. old.). Hogy megérthessük, mégis mi tartja össze a pudingot, ahhoz Beck szerint a szociológia, a tár-

sadalomelmélet, illetve általában a gondolkodás kereteinek konstruktív megújítására van szükség. Jelen írásában az elméleti, történeti megközelítés dominál, empirikus adatokra meglehetősen ritkán támaszkodik a konzekvensen normatív alapú érvelés. A műveivel szemben leggyakrabban megfogalmazott kritika éppen ezt a nagyvonalúságot kifogásolja, írásaira gyakorta sütik emiatt a „puszta társadalomfilozófia” bélyegét.

Hogyan képzei el a szociológia, illetve a társadalomelmélet megújítását, s miként kellene szerinte reagálni a globalizáció politikai kihívásaira? A könyvben két markáns válasz rajzolódik ki: a nemzetállami szerepkör és a társadalmi integrációt megalapozó társadalmi szerződés újragondolása nyomán a politikai cselekvőképesség fő letéteményesei egyrésztől a *transznacionális állam*, másrésztől a *civil társadalom*.

A GLOBALIZÁCIÓ VIZSGÁLATA

Miért a globalizációról szól egyáltalán a könyv? A globalizáció valójában maga választja magát témává. Kényszerűen magára vonja mindenkinek a figyelmét: „Az emberi cselekvés nem cselezheti ki a globalitást évszázadunk végén” (24. old.), tehát fel kell tárni politikai és gazdasági ellentmondásait, és kidolgozni a rá adandó válaszokat.

Becknek a nyolcvanas években kifejtett diagnózisa szerint a reflexív modernizációban az *első, nemzetállami indusztriális modernitás* visszahatóvá, önnön alapjait felszámolóvá vált. A *második modernitás* feladata a sokdimenziós – információs, gazdasági, kulturális, ökológiai, civiltársadalmi – globalizáció megértése, a benne rejlő új lehetőségek kiaknázása. Tézise, hogy 1. a globalizáció, 2. az individualizáció, 3. a munka nélküli kapitalizmus és 4. az ökológiai fenntarthatóság új konfliktus-szemantikája megbontotta az ipari társadalmak alapevidenciáinak koherenciáját. Ezek a kihívások egyáltalán nem válaszolhatók meg a nemzetállami modernitás fogalomrendszerében, sőt megingatják a nemzetállami modernitás hármass pillérét: a munkán

alapuló jóléti állam, a piacgazdaság és a demokrácia szövetségét. Beck több helyütt érvel a globalizáció sokdimenziós modelljének szükségessége mellett, bevezetőjében azonban először maga is egyetlen dimenzióban – a gazdaságban – vázolja fel és világítja meg a nemzetállami modernitás modelljének erőzőjét. A transznacionális vállalkozások gazdasági érdeke maximálisan liberalizált piacot, a beruházásokat támogató, *minimális államot* kíván. A globális cselekvési teret kihasználva, a munkaerő és a szétosztott munkafolyamatok különböző országokba exportálásával, a legkedvezőbb adózási és infrastrukturális helyszínt megválasztásának luxusával gyakorlatilag egymás ellen versenyeztetik a területhez kötött nemzetállamokat. A tudásbázisú produktivitásnövekedéssel ráadásul egyre kevesebb munkaerőre van szükségük, ami a munkanélküliek számának állandó növekedését hozza magával: „A vállalkozók rábukkantak a gazdaság titkára. Az új varázsige így hangzik: kapitalizmus munka nélkül, plusz kapitalizmus adók nélkül.” (14. old.)

A nemzetállam gazdaságának alapja megrendül, az adóbevételeit nem tudja szabályozni, ugyanakkor nyakába szakad a munkanélküliek segélyezésének terhe. Épp azokon a területeken gyengül meg – a jólét és munka biztosítása –, amelyek társadalmi integrációs és legitimációs bázisát adták. Az egykori nemzetállami politikai térben folyó politizálást felváltja az új, transznacionális szereplők (konszernek, globális civil társadalom) *közvetett politizálása (Subpolitik)*, a mindeddig politikán kívülinek tételezett szférákban, a nemzetállamok feje fölött.

Hogyan garantálható ebben a nemzetállamok utáni világban az első modernitás alapelveinek – igazságosság, jóléti vívmányok – érvényesítése? Hogyan érhető el a kultúrák, a vallások békés együttélése? Hogyan kontrollálhatók az ökológiai veszélyek? Létezhet-e szabadság, fenntartható-e a demokrácia a kettészakadó társadalmakban?

Választ minderre Beck a reflexív modernizáció elemzésével keres: „A reflexív modernizáció az ipari társadalom önmaga általi transzformációját jelenti, [...] a modernitás radikali-

zálása, amely feloldja az ipari társadalom premisszáit és kereteit, és ezzel egy másik modernitásba – vagy ellenmodernitásba – nyit utat.” (Beck–Giddens–Lasch: *i. m.* 27–29. old.) Nehéz ezt a fogalmat nem félreérteni. A reflexivitás itt nem arra utal, mintha ez az elsőből a második modernitásba való átmenet szándékolt és reflektált folyamat lenne. Ellenkezőleg: a modernizációs folyamat önmagára visszaható folytatódását jelöli, amikor az már a modernitás alapjait kezdi ki. S ezt kell most a nyilvános, politikai és tudományos reflexiók tárgyává tenni. (Beck: *Die Erfindung des Politischen*. Suhrkamp, Frankfurt/Main, 1993. 37. old.) „Minden változásnak a gondolkodásban, a fogalmakon való munkálkodásban kell kezdődnie [...] fel kell vázolni az első modernitással szemben a második modernitás kontúrjait, melyekre először fogalmilag kell érzékenyé válnunk, tehát koncepciókra, ellentétekre van szükség.” (Beck–Giddens–Lasch: *i. m.* 23. old.)

A *Mi a globalizáció?* gondolkozási kísérlet a második modernitás egyik kulcstényezőjének, a globalizációnak a vizsgálatára. Beck megkülönbözteti 1. a *globalizmus*, 2. a *globalitás* és 3. a *globalizáció* fogalmát. A politikai cselekvés lehetőségeinek feltárásában ez kulcsfontosságú, hiszen e három dimenzió tudatosításával lehet szembefordulni a monokauzális, csak gazdasági megfontolásokat figyelembe vevő, a politikai cselekvést bénító *világpiaci kényszer ideológiájával*.

*Globalizmus*nak nevezi a világpiaci logika mindenhatóságát hirdető ideológiát, mely a komplex folyamatokat a gazdasági dimenzióra redukálja és a globalizáció kényszereire hivatkozva gyakorlatilag elmosza a gazdaság és a politika határait.

A *globalitás* ezzel szemben a világtársadalom sokdimenziós perspektívája, mely magába foglal minden olyan társadalmi kapcsolatot, amely nem illeszthető be a nemzetállami keretekbe. A globalitás fogalma azt hangsúlyozza, hogy a világban nincsenek már zárt térségek, és minden jelenség visszavonhatatlanul interdependens. Minden cselekmény a globális kiterjedésű színpadon játszódik: globalis a termelés, a munkaerőpiac,

a média, a hírek, az infokommunikáció, az életformák, a civil társadalom, sőt az egyéni életutak, a barátságok, a családok és az identitás is. „A globalitás nem a kinti nagyvilágban üvölt és fenyeget, hanem ott ólálkodik és lármázik a legbensőbb életünk legbensőbb terében.” (85. old.)

Kicszelezhetően – mondja Beck.

A *globalizáció* fogalma végül azokat a folyamatokat jelöli, amelyek a transznacionalitás mezejét avatják a cselekvés domináns terévé, megrendítve ezzel a nemzetállam szuverenitását és a nemzetállami gondolkodást: „A globalizáció a mindennapi cselekvés megtapasztalható határnélküliségét jelenti a gazdaság, az információ, az ökológia, a technika, a transzkulturális konfliktusok és a civil társadalmak különböző dimenzióiban.” (29. old.)

E fogalmi distinkciókban konkrétizálódik a reflexív modernitás elmélete. Egyrészt a globalizáció elfogadása mellett is kritika tárgyává teheti a globalizmus, a világpiacra hivatkozó érvelés hegemoniáját. Másrészt a globalitás horizontjának elismerésével vitatja, hogy a politika és a társadalom csak „területhez kötötte”, azaz a nemzetállami modellben abszolútizált formában létezhet. Értelmetlennek bizonyul a protekcionista, nemzetállami bezárkózás és sündisznóhadállás, és új alternatívák után kell nézni.

A GLOBALIZÁCIÓ SZOCIOLÓGIÁJA

Beck nagy hangsúlyt fektet a globalizáció szociológiájára: „Ilyen körülmények között a szociológia új értelmet nyer, mégpedig azt kell kutatnia, hogy mit jelent az emberi élet abban a csapdában, amivé a világ vált.” (20. old.) A szociológia úgy jelenik meg, mint „intellektuális rendező erő”, amely azonban maga is az elsőből a második modernitásba való átlépés ellentmondásaival terhelt. A klasszikus szociológia a társadalomanalízis kategóriáit az első modernitás nemzetállami kereteiben alakította ki. Ez a társadalom ún. *konténer-elmélete*, mely szerint a társadalom és a politika is kizárólag a nemzetállam hatalmi terében, mintegy „konténerben” létezik. Beck szerint a társadalomtudó-

mányok *konténer-elmélete* a globalitás megkérdőjelezhetetlenségével ugyan-csak revízióra szorul: alternatív, poszt- és transznacionális társadalmi elemzési egységeket, gondolatmeneteket keresve kell eljutni a globalizáció szociológiájához.

Így kerülnek a társadalomkutatás fókuszába új, a nemzetállami szemléletbe beilleszthetetlen vizsgálati kategóriák és szemléletmódok. Közéjük tartozik az új, köztes, „harmadik világok”, a *transznacionális cselekvési terek* vizsgálata. Transznacionális társadalomképet festenek a különböző *világrend-elméletek*, amelyek minden folyamatot egazon globális horizonton helyeznek el. (Wallerstein ezt a *kapitalizmus világrendjének* világméretű, átfogó munkamegosztásában ragadja meg, Rosenau a *policentrikus hatalom-megosztás* dinamikájában, melyben a nemzetállamok társadalmá és a transznacionális szereplők új cselekvési horizontja verseng egymással.) Beck *világkockázati társadalom*-elméletében a nem várt kockázatok (ökológiai pusztítások és katasztrófák, tömegpusztító itéletnapi masinériák) felismert globalitása teremt meg a globális sorsközösség kényszerét. Hosszasan tárgyalt és rendkívül izgalmas kérdés, mi történik a kultúrával. A kultúraelmélet a globális kultúrát kontingens, dialektikus folyamatként értelmezi, melyben egyszerre hatnak egymással ellentétes tendenciák: az univerzalizmus és a partikularizmus, a koncentráció és a decentralizáció, a konfliktus és a konszenzus.

A *transznacionális civil társadalom* vizsgálata új terepe lehet a szociológiának, de különös jelentőségű a politika új színtereinek megnyitásában is.

Az individualizációs folyamatokban érvényüket veszítik az ipari társadalmak kollektív és csoportspecifikus világértelmezései, amit a szakirodalom sokáig a politikai cselekvőképesség elvesztéseként is értelmezett. Beck ezzel a *világpolgári republikanizmus* lehetőségét szegezi szembe. Szerinte csak a politikai cselekvés kollektív ortodoxiája ért véget, miközben körvonalazódik az egyén szabadságán nyugvó új politikai cselekvés gyakorlata, melyben döntő szerep jut az egyéni szabadságok megszervezőjének, a globális civil társadalomnak.

A globalitás eseményei és problémái nem kötődnek területhez, mindenki-re vonatkoznak, és az infotechnológiai forradalom következtében mindenkit el is érnek. Kialakul egy globális nyilvánosság és kritika. A transznacionális szerveződés költségeinek drasztikus csökkenésével új civil kezdeményezések születnek a nemzetállamok és a transznacionális konszernnek ellenőrzésére. Az új poszt-nacionális mozgástér új hatalmi esélyeket is magában rejt, új cselekvést és cselekvőket teremt. A tudatos fogyasztás, a vásárlói bojkott például a politikai részvétel és hatalom eszközévé válik – „a nemzeti hatalmak és a szuperhatalmak a jövőben úgy járhatnak, mint Lemuel Gulliver, aki gondtalan álmából fölébredve számtalan kicsi kötéllel lekötözve találta magát.” (83. old.)

Az így kialakuló multikulturális információs sztrádán és interakciós terepen joggal vetődik fel az együttélés, a megértés és a tolerancia kérdése. Beck a kultúrák közötti dialógust elősegítő attitűdként a *kontextuális univerzalizmust* jelöli meg: csökkentenünk kell morális felségterületünket, hogy ezzel lehetőséget adjunk mások igazságának megértésére.

A kultúra univerzalizmusa komolyan veszi az egyes kultúrák sajátosságait. Az univerzalizmus újszerű összekapcsolása a kontextualitással viszont arra ad lehetőséget, hogy egyidejűleg több univerzalizmus érvényességét is elfogadjuk: önkorlátozás saját igazságom határaitra vonatkozóan, ami azonban mégsem fullad a párbeszéd lehetőségét is kétségbe vonó relativizmusba. „A sokféle univerzalizmus képzelt világában aztán egyszer valamikor szívből ki lehet nevetni az univerzális bizonyosság gyarló emberi felfuvalkodottságát.” (97. old.)

POLITIKAI PERSPEKTÍVÁK

A globalitás visszavonhatatlansága tehát részben a világtársadalom jelenvalóságában válik egyértelművé. Hogy mi lesz ebben a világtársadalomban a jellegadó vonás, arról számos versengő elmélet értekezik. Beck összefüggéseket igyekszik teremteni közöttük, ám az egyes elméletek közötti kohézió híján inkább csak különbö-

zók, egymást hol kiegészítő, hol tagadó elméletek, értelmezési szempontok laza, kissé áttekinthetetlen, gyakran redundáns sorát nyújtja.

Több elmélet is hangsúlyozza a globális civil társadalom dominanciáját, egy globális civil szféra létrejöttét, ami a globális emlékezet identitásteremtő talaján a világ bármely pontján élő világpolgárok konkrét tapasztalataivá válik. A kockázat-elméletekben is ez a globális civil társadalom az önkritika letéteményese, a be nem látható következményekkel járó rizikók által átpolitizált világ horizontján.

Természetesen a globális civil társadalom térnyerése számos ponton *kritikát* is kivált: a világtársadalmi szereplőknek nincsenek demokratikusan legitimált hatalmi jogosítványaik, ezért lojalitásuk és hatalmuk egyaránt megkérdőjelezhető.

Normatív perspektívát vázol fel a *kozmpolita demokrácia* teóriája. Ez feltételezi az államközi, nemzetállami és globális civil szervezetek, valamint az egyének közvetlenül összekapcsolódó hálózatát, melyben az egyén cselekvési jogkörét a helyi szinttől egészen a globális szintig a világpolgári jog biztosítja.

Az „új világrendetlenség” negatív utópiája jelenik meg viszont a *kapitalista világtársadalom* elméleteiben, melyek a világpiacon logika érvényesüléséből fakadó ellentmondásokat tematizálják, és felvetik a felelősség kérdését: hogyan állítható meg a transznacionális vállalatok által felerősített nemzeti dezintegráció, a jóléti állam válsága, a gazdasági inaktivitás növekedése?

A bemutatott elméletek sorát Beck a transznacionális állammról szóló saját gondolataival zárja. Konceptiója sokat merít az ismertetett elméletekből, és így ad visszamenőlegesen értelmes struktúrát a felsorolásuknak. A transznacionális állam perspektívája egy konkrét gondolati kísérlet, a „bénytársadalmi keretekbe ragadt politikai cselekvés meghaladására. Olyan kooperatív politikai erőter víziója, melyben erős, de magukat a transznacionális kooperációban újrateremtő államok a globalizáció folyamatát politikailag alakíthatóvá és transznacionálisan szabályozhatóvá teszik.

A transznacionális államok a globalitás visszavonhatatlanságát belátva feladják sündisznóhadállásukat és protekcionista politikájukat. Betagozódnak egy kozmopolita, transznacionális, kooperáló államközösségbe, ugyanakkor a kooperációban újraértelmezik a saját nemzeti kereteken túli regionális szuverenitásukat és identitásukat is. Ezzel a globalitás helyzetét visszavonhatatlanul a politikai gondolkodás és cselekvés alapjává tesszük.

Beck itt a klasszikus kooperációs játékot fordítja le az államok közti viszonyok nyelvére: egyedül így válik kompenzálhatóvá az a hatalmi diszrepancia, amely a transznacionális cselekvők és a területhez kötött nemzeti államok között fennáll.

Az új társadalmi szerződés

Legújserűbb, ugyanakkor leginkább vitatott része Beck írásának az, ahol túllép az általános elméleti víziókon, és konkrét politikai irányokat vázol fel – többek között a nemzetközi együttműködés, az oktatáspolitikai, a német jövőkép és a szervezett fogyasztás számára. Címet is ad neki: „A politika kívánságlistája a Mikulás részére.”

Visszanyúl korábbi kutatásai témájához, a munka világának átalakulásához/átalakításához is. A harmadik ipari forradalom (az IT forradalma) és a globalizmus hatására átalakuló munkaerő-piaci válságjelenségeket, a munkanélküli kapitalizmus problémáját tárgyalja. A keresőfoglalkozások szétterjedésére, az alulfoglalkoztatottság és túltermelés paradoxonjára az önkéntes, a köz érdekében végzett munka intézményesítésével és bérezésével kínál választ.

Különböző modellekkel, a civil fizetéssel, a munkanélkülieknek a civil szektorba csatornázásával, nem monetáris juttatásokkal (pl. cserehálozzal) a polgárokért végzett munka második aktivitási jellegét erősítene. Ez amelle, hogy részlegesen enyhíti a munkanélküliséget, integrációs és identifikációs közegként is szolgál. A fokozódó felelősségvállalás pedig a transznacionális állam és a transzlokális politika közötti új hatalom- és munkamegosztáshoz, egy új társadal-

mi szerződéshez és eleven, lokálisan megélt demokratizálódáshoz vezet.

A civil szféra és a róla szóló diskurzusok expanziója manapság nyilvánvaló. A civil szerveződések, polgári kezdeményezések manapság a legváltozatosabb társadalmi problémák kapcsán jönnek szóba, afféle minden fájásra szolgáló gyógyírként. Azt az elképzelést, hogy a munkanélküliek minden nehézség nélkül bevonhatók és bevonandók a civil önkéntes munkába, több ponton is bírálat éri. Egyrészt vitatják, hogy a civil szerveződés a valódi önkéntesség elemének kivonásával is kifejti-e jótékony hatását az állampolgári készségek fejlesztésében és a szociális tőke gyarapításában. Másrészt számos empirikus kutatás igazolja, hogy az önkéntes munkába való valódi bevonódás eleve olyan tőkeellátottságot kíván (az egzisztencia biztonságától a különböző szociális készségekig), amely feltételezi a keresőtevékenységet. Így kétségbe vonható, válhat-e a civil szerveződés valaha is a keresőmunkát kiváltó és nem csupán kiegészítő tevékenységgé.

Beck ezzel a gondolatkörrel egy nagyon aktuális és a nyugat-európai államokban sokat tárgyalt politikai diskurzust, a polgári kezdeményezések erősítését és a participatív demokrácia eszméjét népszerűsíti. Reméljük, hogy ennek realizálódására nem várunk olyan hosszan, mint ahogyan a Mikulásra szokás: lelkesen, aztán öregedve egyre kevésbé.

MITTICH BOGLÁRKA

Sélei Nóra (szerk.): A feminizmus találkozásai a (poszt)modernnel

Csokonai, Debrecen, 2006. 314 oldal, 2200 Ft

Tartalmas és – remélhetőleg – megkerülhetetlen könyvet szerkesztett és fordított le Sélei Nóra. E kötet nem utolsósorban éppen azért, mert egy kötet – talán megváltozik, meg-

változhat valami a magyar irodalomtudományban: a feminista irodalomtudomány és -elmélet talán valamivel kevésbé lesz figyelmen kívül hagyható az irodalomtudomány magyar nyelvű beszélők számára, mint eddig.

A kötet szerkesztési elvei a korszerűség és a sok nézőpontúság. A korszerűség igényét jelzi a címválasztás, hiszen – mint Elizabeth Grosz írja a kötetben olvasható tanulmányában – „a posztmodernizmus talán marketingvédjegyként is szolgál mindannak jelölésére, ami új, ami nehéz, ami menő” (270. old.). Mégis picit mással találkozunk az olvasó, mint amit a cím ígér (ami nem baj): a kilenc tanulmányból csak kettő (Rita Felski és Patricia Waugh írása) kapcsolódik a modernség és a(z irodalmi) posztmodernség átfogó diskurzusaihoz, a többi szűkebb körből válogat: négy a francia posztstrukturalizmus (Bourdieu, Foucault, Derrida és Lacan) feminista szempontú felhasználhatóságát, egy (Dale Bauer) Bahytinnak a dialogikus regényről alkotott koncepcióját, egy (Elizabeth Grosz) a feminista szöveg azonosíthatóságának a kérdését tárgyalja, végül egy – a kötet egyik legizgalmasabb, írása (Susan Bordo) – a feminista kutatások nyolcvanas évekbeli amerikai intézményesülésével felszínre került új problémákat.

Sélei Nóra elsősorban olyan szövegeket válogatott kötetbe, amelyek az amerikai feminista irodalomtudomány nyolcvanas évekbeli szakaszára reflektálnak: a tudományos elismerésre, a francia posztstrukturalizmus nyelvének erőteljes megjelenésére (és az általa kiváltott belső hatalmi harcokra), a feminista diskurzus pluralizálására – valamivel kevesebb hangsúlyt fektetve a posztmodernről zajló vitákra, amelyek csak a nyolcvanas–kilencvenes évek fordulóján kerültek a feminista viták centrumába. A szövegek 1982 és 1995 között íródtak (és itt félrevezető a szövegek eredeti megjelenési helyére vonatkozó, a kötet végén közölt adatok, hiszen a legtöbb esetben másod- vagy harmadközlésről van szó), amikor a ma korszerűnek számító irodalomtudományos nyelveket az amerikai feminista irodalomtudomány hangsú-